

Asia: VN/8757/2024

Kansallisen lapsistrategian toimeenpanosuunnitelma

Lausunnonantajan lausunto

Ovatko toimenpiteet linjassa lapsistrategian vision “luodaan aidosti lapsi- ja perhemyönteinen, lapsen oikeuksia kunnioittava Suomi” kanssa?

Osin

Miten lapsistrategian toimeenpanosuunnitelman tavoitteiden toteutumista ja vaikutuksia tulisi seurata?

-

Lapsia koskevan tietopohjan riittävyys ja käytettävyys

Alaikäisten vankien, rikoksesta epäiltyjen ja tuomittujen nuorten määristä on olemassa tilastotietoa. Näihin lapsiin ja nuoriin onkin kiinnitetty aivan perustellusti erityistä huomiota. Sen sijaan lapset, joiden vanhempi/vanhemmat on tuomittu rikoksesta, eivät näy missään tilastoissa. Puuttuva tieto näiden lasten määrästä tekee heistä näkymättömiä ja jättää heidän myös vaille palveluja. Meneillään olevassa Suomen Akatemian tutkimushankkeessa on rekisteriaineiston perusteella on haarukoitu, että Suomessa vuosina 1987-2003 syntyneistä lapsista noin 1,7 %:lla on ollut vanhempi vankilassa – siis noin 19 000 lapsella (1). Kun rikoslakiin on tehty ja ollaan tekemässä kiristyksiä, tarkoittaa vankien määrän kasvu myös suurempaa määrää lapsia, joiden vanhempi on vankilassa.

Tilastojen keräämisestä on myös kansainvälisiä suosituksia. Euroopan neuvoston suosituksissa koskien vangittujen vanhempien lapsia kehoitetaan jäsenmaita keräämään ja julkistamaan systemaattisesti tilastotietoa vankiloista sekä lastensuojelusta, yhdistäen sen yleiseen tietoon ja hyviin käytäntöihin koskien lapsia, joiden vanhempi on vankilassa (2). YK:n lapsen oikeuksien komitea on Suomen 5.-6. määräaikaisraporttia koskevissa suosituksissaan kehottanut varmistamaan, että tietoa kerätessä huomioidaan lasten tilanteiden erilaisuus, kuten vähemmistöihin kuuluminen, vammaisuus, sosioekonominen asema tai haavoittuvassa asemassa olevat lapset, kuten ne, joiden vanhemmat ovat vankilassa (3). Euroopan unioni kutsuu lasten oikeuksia koskevassa strategiassaan (The EU Strategy on the Rights of the Child) jäsenmaita toimeenpanemaan Euroopan neuvoston suositukset, joihin tilastoinnin lisäksi kuuluu myös tutkimustiedon tuottaminen ja sen rahoittaminen (kohdat 51-52).

Puutteet vankilassa olevien vanhempien lasten määrästä on tunnistettu myös lapsistrategian toimenpiteen 24 loppuraportissa (4). Lapsia koskevan tietopohjan kehittämisessä tulee jatkossa huomioida myös lapset, joiden vanhempi on vankilassa. Heidän elämäntilanteeseensa liittyy tutkimustiedon perusteella kasautuvia riskejä, mutta tukemalla lapsen resilienssiä ja perheolosuhteita, voidaan olla tukemassa lapsia niin, että riskit eivät realisoituisi.

Rikosseuraamuslaitoksen uusi tietojärjestelmä mahdollistaa aiempaa paremman tiedonkeruun myös vankien lasten osalta, mutta tietojen kirjaaminen sinne on tällä hetkellä erittäin puutteellista (5), johtuen osaltaan varmasti Risen niukoista resursseista.

---

1 Vanhemman vankeus fokuksessa: Rekisteritutkimus selvittää vaikutuksia lapsiin. HAASTE-lehti 1/2024. Antti Latvala, Ilona Nissinen & Aurora Järvinen

2 Recommendation CM/Rec(2018)5 of the Committee of Ministers to member States concerning children with imprisoned parents.

Kohta 52: Statistical data from prison and child welfare sources should be systematically collected and published together with information on children with imprisoned parents and inventories of good practice.

3 Committee on the Rights of the Child. Concluding observations on the combined fifth and sixth reports of Finland. CRC/C/FIN/CO/5-6

Data collection, 10. (b)

Ensure that the data are disaggregated also by disability, migration status, socio-economic background, minority (e.g. Roma), indigenous (Sami), and children in vulnerable situations, such as those of imprisoned parents, in situation of violence or in alternative care in order to facilitate analysis of the situation of children; (c) Ensure the effective coordination and sharing of data among relevant ministries and entities and the use of data for the formulation, monitoring and evaluation of policies and projects on children's rights.

4 Lapsia koskeva tieto. Tietopohjan tila ja kehittämistarpeet. Kansallisen lapsistrategian toimenpiteen 24 loppuraportti. Johanna Lahtela ja Anna Pärnänen. Tilastokeskus, työpaperi 1/2023.

5 Risestä sähköpostilla saatu tieto 2/2024

Lasten yhdenvertaisuus ja eriarvoistumisen ehkäisy erityisesti haavoittuvassa asemassa ja syrjinnän vaarassa olevien lasten ja nuorten osalta

Kansallisessa lapsistrategiassa tunnistetaan, että lapsen asema voi olla eri syistä haavoittuva, ja haavoittuvuus voi olla myös tilannekohtaista. Strategiassa mainitaan lapset, jotka ovat rikoksen uhreja tai rikoksesta epäiltyjä/syytettyjä. Lapsen haavoittuvuus voi kuitenkin johtua myös hänen vanhempiansa tai sisaruksen rikosepäilystä tai -tuomiosta. Lapset, joiden vanhempi on vankilassa, on tunnistettu haavoittuviksi mm. kansainvälisessä tutkimuksessa, Euroopan neuvoston suosituksissa ja Euroopan parlamentissa (5). Perheenjäsenen vankeus kuuluu haitallisiin lapsuudenaikaisiin kokemuksiin (ACE). YK:n lapsen oikeuksien komitean mukaan vanhemman vankeus vaarantaa vakavasti pienen lapsen oikeutta kehitykseen (6). Siitä huolimatta Suomessa nämä lapset jäävät politiikassa ja palveluissa edelleen näkymättömiin.

Euroopan lapsitakuuta varten on laadittu taustaselvityksiä, joista yksi koskee haavoittuvissa perheolosuhteissa eläviä lapsia. Selvityksessä nähdään haavoittuvina perheolosuhteina mm. yhden aikuisen perheet, teiniäidit, monilapsiset perheet, nuoret hoivaajat ja lapset, joilla on vanhempi/vanhemmat vankilassa. Lapsilla, joiden vanhempi on vankilassa, on kasautuvia riskejä liittyen mm. heikkoon koulumenestykseen, heikompaan terveydentilaan ja itsetuntoon, sekä omaan rikolliseen käytökseen. Selvityksessä todetaan, että kaikkia haavoittuvuuteen ja epävakaisiin oloihin liittyviä riskejä ei tunnisteta perinteisissä eurooppalaisissa hyvinvointivaltioissa, mutta käytännön syistä selvityksessä on valikoitu vain muutamia mainituista lapsiryhmistä (7). Vankilassa olevien vanhempien lapset ovat tästä jälleen kerran jääneet pois.

Myös Suomen lapsitakuuta koskevassa toimeenpanosuunnitelmassa on, toki ymmärrettävästi, valittu painopisteitä. On kuitenkin syytä huomioida, että erilaiset haavoittuvuudet voivat olla päällekkäisiä. Erityisen haavoittuvassa asemassa ovat juuri ne lapset, joiden kohdalla erilaiset haavoittuvuuden yhdistyvät.

Esimerkkejä haavoittuvuuksien yhdistymisestä:

Lapset, joilla on vanhempi vankilassa, mutta vanhemmat ovat edelleen parisuhteessa, elävät de facto yksinhuoltajaperheessä, jossa lähivanhempi vastaa yksin perheen arjesta, elatuksesta, mahdollisesti tukee taloudellisesti vankilassa olevaa vanhempaa, sekä vastaa lapsen vankilavierailuihin liittyvistä kustannuksista. Toisen aikuisen tulojen puute voi vaikuttaa myös mm. siihen, onko perheen vaihdettava asuntoa, sosiaaliturvan tarpeeseen ja etuuksien myöntämiskriteereihin. Mikäli lapsen vanhemmat ovat eronneet, vankilassa olevan mahdollisuudet toteuttaa elatusvelvollisuuttaan ovat heikot. Elatusvelvollisuuksiin ja -järjestelyihin liittyy myös tilanteita, jossa lapsen oikeus elatukseen vaarantuu vanhemman vankeuteen liittyvistä syistä – esimerkiksi vahvistetun elatussopimuksen tekeminen tai muuttaminen on vaikeaa tai mahdotonta (tutkintavankeus, jonka aikana rajoitetaan vangin yhteydenpitoa; vanhempien tulehtuneet välit eikä ketään sovittelemassa tilannetta; lastenvalvojalle on pitkä jono, vanki ei saa poistumislupaa ja sopimuksen tekeminen virka-apupyynnönä on hidasta johtuen lastenvalvojien ja vankilan

resurssipulasta). Näitä perheitä ei kuitenkaan huomioida lapsiperheköyhyttä koskevassa tutkimuksessa.

Lastensuojelun asiakkaana olevalla lapsella saattaa olla toinen tai molemmat vanhemmat vankilassa.

Toisen vanhemman vankeus voi vaikuttaa lähivanhemman ja/tai lapsen ihmissuhteisiin heikentävästi. Lähipiiri saattaa ottaa etäisyyttä tai tuomita myös muun perheen yhden perheenjäsenen tekemästä rikoksesta, jolloin perheen turvaverkot heikentyvät kuormittavassa tilanteessa, jota julkisissa palveluissa ei välttämättä tunnisteta. Perheen mahdollisuudet saada riittävää tai tarvitsemaansa tukea voivat olla muita perheitä heikommalla, jos perheenjäsenen vankeutta ei tunnisteta tuen tarpeen synnyttäjänä. Julkisissa palveluissa on erilaisia valmiuksia kohdata ja tukea rikoksesta tuomitun läheisiä, järjestöjen kohdennettuja palveluita puolestaan on tarjolla vain joillakin paikkakunnilla. Lapsella/perheellä voi olla muitakin tuen tarpeita, jotka eivät liity vankeuteen, mutta työntekijän huomio kiinnittyy vankeuteen.

Rikoksiin liittyvät stereotypit ja julkisuus voivat johtaa myös siihen, että lapsen kohdistuu assosiativista stigmaa tai kiusaamista (vrt lapsen oikeuksien sopimuksen 2 artikla).

Toimenpiteissä tulisi siis tunnistaa haavoittuvuuksien päällekkäisyys ja niiden lasten tuen tarve, joiden vanhempi on vankilassa.

---

5 The European Parliament resolution of 27 November 2014 on the 25th anniversary of the UN Convention on the Rights of the Child (2014/2919(RSP), para.13). European Council 1249 Meeting, 2-3 March 2016

6 The Committee on the Rights of the Child defines early childhood as below the age of 8. Committee on the Rights of the Child, General Comment No. 7 (2005): Implementing Child Rights in Early Childhood, CRC/C/CG/7/Rev.1 of 20 September 2006, para. 31 b

7 European Commission, Directorate-General for Employment, Social Affairs and Inclusion, Fresno, J., Meyer, S., Bain, S., Feasibility study for a child guarantee – Target group discussion paper on children living in precarious family situations, Publications Office of the European Union, 2020, <https://data.europa.eu/doi/10.2767/861528>

Lapsi- ja perhepolitiikan poikkihallinnollinen koordinaatio

Opiskelijahuolto voi olla lapsille ja nuorille matalan kynnyksen paikka, josta voi saada tukea, jos vanhemman tai sisaruksen tekemä rikos tai siitä annettu seuraamus kuormittaa. Asia voi olla perhepiirissä myös salaisuus, joten oppilahuolto on yksi paikka, jossa on mahdollisuus keskustella

luottamuksellisesti aikuisen kanssa – ehkä ainoa paikka. On tärkeää, että oppilashuollossa on riittävät resurssit sekä osaamista vastata lasten erilaisiin tuen tarpeisiin.

Kuntien ja hyvinvointialueiden strategia- ja ohjelmatyön tukeminen

-

Lapsivaikutusten arvioinnin ja lapsibudjetoinnin vahvistaminen jatkuu

Lapsivaikutusten arviointia tulisi tehdä myös lainsäädännössä, joka pääasiallisesti koskee aikuisia. Esimerkiksi Oikeusministeriön asettama työryhmä on valmistellut pitkään vankeus- ja tutkintavankeuslakien uudistuksia. Vangin lapsi ei ole laissa asianosainen, vaikka monet lain kohdat vaikuttavat suoraan lapseen (erityisesti vankilavierailut, vangin sijoittelu, vangin poistumisluvat, yhteydenpitomuodot). Vankeuslain uudistuksesta tulisi teettää lapsivaikutusten arviointi.

Lapsen oikeuksista ja lapsistrategiasta viestiminen sekä lapsen oikeuksien koulutukset

Lapsen oikeuksien tuntemusta on edelleen tärkeä sekä aikuisten että lasten parissa parantaa. Lapsistrategian yhteydessä toteutettu verkkokoulu on huomionoinut haavoittuvassa asemassa olevien lasten osalta myös lapset, joiden vanhempi on vankilassa. Kun verkkokoulukokonaisuutta päivitetään ja siihen tehdään uusia moduuleja, on tärkeä pitää myös nämä lapset edelleen mukana.

Lasten osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien edistäminen

-

Puuttuuko suunnitelmasta mielestäsi jotain olennaista? Huomioithan vastatessasi, että toimenpiteitä tehdään suurelta osin ministeriöiden virkatyönä ja vältetään päällekkäisyyttä muiden ohjelmien (esim. VANUPO, Demokratiaohjelma, Yhdenvertaisuustiedoksianto) kanssa.

Haavoittuvassa asemassa olevien lasten osalta järjestöjen mukaan ottaminen mahdollistaisi hiljaisen ja erityisen tiedon mukaan tuomisen, myös lasten kuulemisten kautta.

Millaisin toimin lapsistrategia tuottaisi lisäarvoa lapsi- ja perhepolitiikan toimijoiden entistä parempaan kokonaiskoordinaatioon?

-

Muut huomiot?

Strategian tavoitteita todetaan edistettävän myös muulla rahoituksella, kuten STEA:n järjestöille myöntämällä avustuksilla. Kehysriihessä päätetyt leikkaukset myös järjestöjen avustuksiin tulevat siis osaltaan vaikuttamaan myös tämän toimeenpanosuunnitelman toteutumisedellytyksiin ja tulisi arvioida.

Selvityksessä vanhempien eron jälkeisistä vaativista erotilanteista sekä palvelujärjestelmästä tulisi huomioida myös toisen vanhemman vankeus. Osalla vankilassa olevista vanhemmista on voimassa oleva tapaamisoikeus lapseensa, mutta lähivanhempi ei sitä noudata. Toisilla taas ei ole tapaamissopimusta, tai heillä ei ole edes käsitystä siitä, ovatko he huoltajia, tai onko heidän lapsensa lastensuojelun asiakas. Jos vanhempien välit ovat huonot, lapselle ei aina löydy saattajaa vankilatapaamisiin, tai yhteyttä ei voida videoyhteydellä tai puhelimitse toteuttaa, koska

vanhemmat eivät keskenään pysty asiasta sopimaan. Viranomaisten työnjako näyttäytyy näitä selvittäessä epäselvänä, erityisesti jos vanhempien välit ovat hyvin tulehtuneita. Sekä etä- että lähivanhemmat voivat jäädä ilman tukea ja lapsen näkökulma ja oikeudet jäädä sen varjoon, että kyse on vankilassa olevasta vanhemmasta.

Rikoksettoman elämän tukisäätiön asiakastilanteissa tulee vastaan myös erilaisia harmaan alueen tilanteita, kuten ne, joissa lapselta tai vanhemmalta puuttuu asiakkuus ja sen myötä tilanteelta koordinointi tai vastuutyöntekijä, asiakkuuteen ei päästä tai jokin prosessi ei ole vielä alkanut. Lisäksi lapsen oikeuksien toteutumiseen vaikuttaa hänen vanhempaansa rikostaustan vuoksi kohdistuva syrjintä tai sen kaltainen toiminta.

Sunikka Sanna

Rikoksettoman elämän tukisäätiö sr - Rikoksettoman elämän tukisäätiön
lapsi- ja läheistyö, vastaava asiantuntija Anastasia Lapintie